

Оригинални научни рад  
Примљен: 7. 9. 2022.  
Прихваћен: 30. 9. 2022.

## СВЕТИСЛАВ ВУЛОВИЋ О ДОМЕНТИЈАНУ

*У фокусу аутора овог рада су његови Светислава Вуловића на стваралаштво јеромонаха Доментијана, српског њисца из XIII века. У раду се анализирају одељци Вуловићеве студије Из старе српске књижевности. По нешто о биографијама српским XIII века, посвећени Доментијану. Циљ је да се утврди у којој мери се Вуловић ослонио на дошаташње научне резултате и шта је ново што је у овој студији пружио.*

Име Светислава Вуловића, српског књижевног и позоришног критичара, историчара књижевности, професора и ректора Велике школе, академика, добро је познато у српској науци.<sup>1</sup> Нарочито се афирмисао својим студијама посвећеним песницима епохе романтизма (П. П. Његошу, С. М. Сарајлији, Ђ. Јакшићу, Б. Радичевићу). Писао је, такође, о значајним књижевним појавама.<sup>2</sup> Од њега потиче и низ позоришних приказа (*Из њозорштва*, 1879). Након избора за професора Велике школе (изабран 1881), Вуловић се готово сасвим окренуо књижевној историји, проучавању старе словенске и старе српске књижевности. Као критичар, Вуловић се залагао за „природну критику”; његов главни узор био је немачки критичар из прве половине XIX века, Лудвиг Берне. О делима није судио према правилима, већ се ослањао на сопствени утисак и доживљај. Ј. Деретић је истакао да је импресионизам основно обележје Вуловићевог критичарског метода; он преовлађује у његовим позоришним као и књижевним приказима. За Вуловићеве огледе о писцима карактеристично је да је импресионизам допуњен биографизмом.<sup>3</sup>

Вуловићево интересовање за књижевност средњег века, према Павлу Поповићу, датира још од његових ђачких дана.<sup>4</sup> Оно се интензи-

<sup>1</sup> Вуловић је рођен у Ивањици, 29. новембра 1847; преминуо је у Београду 3. маја 1898. године. По струци био је правник али се врло рано окренуо проучавању књижевности. Ове године навршило се 175 година од Вуловићевог рођења.

<sup>2</sup> *Уметничка историја у најновијој српској књижевности* (1880), *Појави у најновијој нашој литератури* (1879) и др.

<sup>3</sup> Ј. Деретић, *Историја српске књижевности*. Нолит, Београд, 1983, 426-427.

<sup>4</sup> П. Поповић, *Светислав Вуловић и његов рад на старој књижевности*. У књизи: П. Поповић, *Стара српска књижевност*. Приредила Р. Маринковић. Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2001, 143-159. Место на које се позивамо је на стр. 147-148.

вирало од времена када је постављен за наставника гимназије.<sup>5</sup> Поред нове, Вуловић је у школи предавао и стару књижевност.<sup>6</sup> Након избора за професора на Великој школи, Вуловић се готово сасвим окренуо старој књижевности.<sup>7</sup> Ова област изискивала је потпуну његову посвећеност и велико ангажовање. До времена када је Вуловић почео самостално да истражује стару српску књижевност, појавило се више значајних издања самих дела; штампана су на српскословенском језику.<sup>8</sup> Врло мало њих (неки само у фрагментима) преведено је на савремени језик.<sup>9</sup> Није био познат целокупни корпус списа; није било темељнијих студија о писцима и делима. Тежиште још увек није било на проучавању поетике стваралаца, поетике жанрова и поетике свеукупне старе књижевности. Пред Вуловићем је био озбиљан и захтеван задатак. Стога није необично што број његових објављених радова посвећених српској књижевности средњег века није велики.<sup>10</sup>

Када је реч о Вуловићевом проучавању старе српске књижевности, најзнатнију вредност, према општој оцени, има његова опсежна студија

<sup>5</sup> Изабран је 1870. године.

<sup>6</sup> Момчило Иванић у некрологу Вуловићу, објављеном у „Годишњици Николе Чупића” 1898, помиње да је Вуловић, мада већ гимназијски професор, желећи да допуни своје знање, неколико пута похађао часове Ђуре Даничића, када се он, 1873. године, вратио у Београд, на Велику школу. Даничић је предавао и о старој књижевности.

<sup>7</sup> На Великој школи најпре је предавао Историју српске и југословенске литературе, а од школске 1884/85. године Историју књижевности Јужних Словена. Види: Б. Грбић и Б. Јордановић, *Прејлед настјаве на Лицеју, Великој школи и Универзитету 1838-1914*, Универзитет у Београду, Београд, 2018.

<sup>8</sup> Тако је П. Ј. Шафарик, у својој књизи *Památky dřevního písemnictví Jihoslovanův* објавио *Живои Св. Симеона* од Светог Саве, *Живои Св. Симеона* од Стефана Првовенчаног и још нека дела. Ј. Шафарик је, у „Гласнику СУД” 1859 (књ. XI) наштампао *Живои краља Стефана Дечанског* од Григорија Цамблака. Ђ. Даничић је 1860. приредио издање Теодосијевог *Живои Св. Саве*; 1865. оба Доментијанова дела а 1866. целокупни текст Даниловог зборника (Данилова и дела његових настављача). Од великог значаја за упознавање са средњовековним наслеђем је и хрестоматија коју је приредио С. Новаковић, 1877. године.

<sup>9</sup> У периодичним публикацијама, током друге половине XIX века, појављују се рубрике у којима се доносе преводи појединих средњовековних текстова. („Хришћански весник” и др).

<sup>10</sup> На попису су, према хронологији појављивања, следећи његови радови: *Наука о књижевности и изучавање словенских књижевности*, Отацбина, 1882, књ. X, и засебно; *Из старе српске књижевности. По нешто о биографијама српским XIII века*, Годишњица Николе Чупића, VII, 1885, 87-135; *Белешке о архиепископу Никодиму*, Глас СКА, књ. XLIII, 1894, 1-15; *О књижевном раду Св. Саве*, Просветни гласник, год. XVI, за 1895, св. 1-2, 179-193; *Опис словенских рукописа Софијске библиотеке*, Споменик СКА, XXXVI, Београд, 1900 (књига објављена посмртно)

Од значаја су и *Белешке и белешчице: језичне, лијтерарне, историјске, фолклористичке и друге*. Београд Државна штампарија Краљевине Србије, 1895; када је реч о старој српској књижевности, пажњу привлаче његови написи: *Житије Св. Пејтра Кориншког ко је йисао* (244-256); *Четирнаести век старе српске књижевности* (289-292)

*Из старе српске књижевности. По нешто о биографијама српским XIII века.*<sup>11</sup> У њој је представио биографска дела Светог Саве, Стефана Првовенчаног, Доментијана и Теодосија. Своју мотивацију да се определи за проучавање жанра биографије Вуловић је истакао на следећи начин: „Разгледајући у старој српској књижевности српску осопштину, ми се најрадије и највише заустављамо код старих српских биографија. Ми их волимо са свима њиховим манама, јер су нам најбољи преставници старог књижевног образовања нашег, а и драгоцени споменици наше прошлости.”<sup>12</sup> Вуловић напомиње да је о старим српским биографијама већ доста писано и да су осветљаване „са сваке стране”.<sup>13</sup> Сматра, међутим, да су оне и даље „материјал за испитивање”. Свој труд скромно представља као „пабирчење” и унапред ставља до знања да ће и након њега остати доста тога што није опажено.<sup>14</sup>

За ову прилику одлучили смо се да проучимо одељке Вуловићеве студије посвећене Доментијану.<sup>15</sup> Павле Поповић је с правом указао да Вуловићев напис о Доментијану из оквира ове студије представља „читаву студијицу”.<sup>16</sup> Важна је његова напомена да до Вуловићевог доба у српској науци није било опсежног приказа Доментијановог живота и његовог књижевног рада.<sup>17</sup> Поповић је, такође, указао да је Вуловић допунио Јагићево истраживање о Доментијановим изворима. Он је, кроз поређење Теодосијевог *Живота Светиој Саве* са истоименим Доментијановим делом, утврдио да је Доментијан поузданији као историјски извор.<sup>18</sup>

У духу својих критичких опредељења, Вуловић доста пажње посвећује Доментијановој биографији. Овога писца представља као хиландарског калуђера, простог јеромонаха, који је живео средином XIII века.<sup>19</sup> Потом указује да је Доментијан, у време владавине српског краља Уроша, написао две биографије, *Живот Светиој Саве* и *Живот Светиој Симеона*. Пишчев портрет Вуловић дограђује уз помоћ Шафарикових опсервација у његовој *Историји (Geschichte)*<sup>20</sup>; истиче да је побожан човек, учен, образован, племенит и слободоуман.<sup>21</sup> Вуловић признаје да се о Доментијану заправо мало зна; обећава, са своје стране, да ће се, на

<sup>11</sup> Објављена је у VII књизи ГНЧ, 1885, на стр. 87-135. За ову студију надаље користимо скраћеницу: ИССК.

<sup>12</sup> ИССК, 88.

<sup>13</sup> *Исто*.

<sup>14</sup> *Исто*, 89.

<sup>15</sup> О Доментијану се говори на странама 93-105, 109 и 110-130.

<sup>16</sup> П. Поповић, *Светислав Вуловић...*, 149.

<sup>17</sup> *Исто*.

<sup>18</sup> *Исто*, 150.

<sup>19</sup> Податак да је Доментијан живео средином XIII века може се пронаћи на пример у *Историји српске књижевности* Стојана Новаковића (у првом издању из 1867, 34).

<sup>20</sup> Појавила се 1865. године.

<sup>21</sup> ИССК, 94.

основу онога што је познато, потрудити да утврди да ли је Шафариков суд о овоме писцу прихватљив.<sup>22</sup>

Како би утврдио још неке чињенице о Доментијану, Вуловић се најпре обраћа његовим делима; занима се за она места у тексту где писац говори о себи. Што је и очекивано, најпре се бави завршним поглављима биографија, будући да она имају функцију поговора. Узимајући у разматрање завршно поглавље *Животоа Светиоа Саве*, установљава да је писац забележио да је 1253. године боравио у Савиној сихастирији (мучалници) у Кареји,<sup>23</sup> и да је ту, исте године, довршио Савину биографију. Дело је потом послао на дар краљу Урошу. Када помиње годину 1253. као време коначног уобличавања *Животоа Светиоа Саве*, Вуловић се ослања на Пећки рукопис.<sup>24</sup> Њему је познато да се у другом рукопису, Бечком, који је издао Ђ. Даничић 1865. године, као време завршавања дела помиње 1243. година. Вуловић иде за Јагићем када одређује који од два рукописа има предност. Јагић је сматрао да је година 1243. (она која фигурира у Бечком/Даничићевом рукопису) преблизу свим догађајима које Доментијан описује; она је, на другој страни, сувише далеко од године 1264, када је Доментијан довршио своје друго дело, *Животоа Светиоа Симеона*.<sup>25</sup>

Представљајући завршни део Симеоновог животописа, Вуловић указује да је ту Доментијан забележио да је 1264. године боравио у Хиландару, у Пиргу (σπύργος) Преображења Спасова, задужбини краља Уроша.<sup>26</sup> На томе месту, исте године, завршио је *Животоа Светиоа Симеона*. Дело је потом послао краљу Урошу. Вуловић помало неспретно, на српскословенском, наводи место из записа где Доментијан о себи говори као „посетитељу душа”, тј. манастирском духовнику.

Накнадно, пошто је већ довршио представљање завршних поглавља обе биографије, Вуловић указује да Доментијан на овим местима у делу о себи говори као о последњем ученику Светога Саве.<sup>27</sup>

Аутор студије пропушта да укаже (можда није запазио) да Доментијан у *Животоу Светиоа Саве* о себи говори на још неким местима. Тако он, док приказује постанак Карејске келије, спомиње да је, касније (у дане краља Уроша), и он сам у њој обитавао. Ту му је, Светим Духом,

<sup>22</sup> *Исјо*.

<sup>23</sup> Код Вуловића стоји: „у Карејама”.

<sup>24</sup> Тај рукопис је 1873. научној јавности представио Ватрослав Јагић, у чланку *Kritički dodatci tekstu života svetoga Simeuna i svetoga Save*, објављеном у „Starinama” V, на стр. 8-21. Датирао га је крајем XV или почетком XVI века

<sup>25</sup> Вуловић износи и своју опсервацију да је запис у Пећком другачији и „краће стилизован” од записа који се јавља у Бечком рукопису. Склон је претпоставци да је оригинални Доментијанов запис био „још другачији” и „пунији”, са више података о самоме писцу. – ИССК, 94.

<sup>26</sup> ИССК, 94.

<sup>27</sup> ИССК, 94.

објављен живот Светога Саве и он га је потом написао.<sup>28</sup> Доментијан се у *Живоју Свейој Саве* оглашава и када жели да представи сведочење светих древних старца стогодишњака из Јерусалима и Свете Горе. Он открива да су му они, док је био тамо (на ова два места) са удивљењем говорили о Сави.<sup>29</sup> Ово место у саставу је XXVII поглавља биографије, у коме је представљен други Савин долазак у Јерусалим. Доментијанова изјава у науци је двојако тумачена. За једне она је стварни доказ да је Доментијан Саву пратио на другом ходочашћу у Свете Земље, за друге – да је у Јерусалим отишао касније, када је добио налог да састави Савин животопис. Интересантно је да Вуловић нешто касније у видокруг уводи сведочење древних старца, али сасвим другим поводом.

Као важан извор података о Доментијану Вуловић наводи и белешку (запис) Теодора Граматика. Овог преписивача сматра Доментијановим учеником и штићеником. Наводи да је Теодор, 1263. године, у Пиргу Преображења, „по наредби” Доментијановој, преписивао *Шестоднев* Јована Егзарха.<sup>30</sup> У рукопису *Шестоднева*, као што је познато, јављају се два записа самога писара. Први долази око средине рукописа, а други на крају текста. Вуловић само помиње први запис док други, сматрајући га значајнијим, доноси у преводу на савремени језик.<sup>31</sup> Не анализира његов садржај, будући да га је, кроз превод, учинио приступачним читаоцима. Треба рећи да је превод добар; поједине речи и фразе данас делују помало архаично.<sup>32</sup> Вуловићеву пажњу у запису привукла је лексема *сиан* и он њу тумачи. Преписивач Теодор у другом свом запису представља историјат постанка рукописа. Нарочито помиње тешкоће које су пратиле његов рад. Будући голобрад (носав, грчки: спан), имао је великих неприлика на Светој Гори. Када је требало да започне преписивање текста, настао је жестоки прогон голобрадих на Светој Гори. Био је принуђен да са ње оде. Сместио се у Солуну, где га је, након шест месеци, пронашао До-

<sup>28</sup> О томе говори на почетку VII поглавља биографије. При навођењу овога места ослањамо се на наш превод у књизи: Доментијан, *Житије Свейога Саве*. Предговор, превод дела и коментари Љ. Јухас-Георгиевска. Издање на српскословенском Т. Јовановић. СКЗ, Београд, 2001; текст житија је на странама 1-433 (непарним). Место на које се позивамо је на стр. 105. Надаље за превод у овој књизи користимо скраћеницу: ДомЖСа.

<sup>29</sup> Били су, указује Доментијан, удивљени његовим великим богоразумљем, дивним исправљењем и богосветлим расуђењем. Истицали су да је Сава многе и древне превазишао, сваку доброту чинећи, ДомЖСа, 359.

<sup>30</sup> ИССК, 95.

<sup>31</sup> У првом запису Теодор Граматик помиње Доментијана као јеромонаха и духовника читавог хиландарског братства. О другом запису: ИССК, 95-96.

<sup>32</sup> Ево неколико таквих примера: „и од истине великог богољупца”; „и тамо пробавих по године”; „и опаднут бих код проте”; итд.

Сачињавајући превод, Вуловић се ослања на издање записа у књизи К. Калајдовича, *Иоаннъ Екзархъ Болгарскій*, штампаној 1824. године у Москви. Калајдович је приредио издање оба записа.

ментијан и затим вратио у Свету Гору. У Пиргу Преображења Теодор је започео да преписује Егзархово дело; стигао је тек до половине, када га је неки „завидљивац” пријавио светогорској управи. Теодор прича како га Доментијан ни тада није оставио самог већ је пошао са њим у Кареју. Описујући тренутак саслушања пред протосом и сабором, Теодор упечатљиво и дирљиво приказује Доментијаново настојање да га одбрани и заштити од строгих казни; успео је утолико што је преписивач био само протеран са Свете Горе. Потом се Доментијан побринуо да га смести у оближњи хиландарски метох, изван граница Свете Горе, где је он, на миру, завршио свој рад. У читавом запису Теодор веома похвално и са великим поштовањем говори о Доментијану. Истиче његове карактерне особине и врлине. Вуловић очигледно рачуна на снажан ефекат Теодорових речи у запису, јер се пита: „Ко по овоме, што је досле чуо, не би заволео Доментијана? Ко не би пристао на суд Шафариков?”<sup>33</sup>

Вуловић потом наводи који све подаци недостају да би Доментијанова биографија била потпуна.<sup>34</sup> Даје обећање да ће се потрудити да, кроз анализу бележака које је већ представио и познатих Доментијанових дела, одгонетне још понешто што је везано за живот овога писца.

Вуловића је привукао податак да је Сава променио боравиште (из Карејске келије прешао је у Пирг Преображења Спасова); желео је да одгонетне због чега се то догодило.<sup>35</sup> Трагајући за одговором, најпре се обраћа *Хиландарском ѿиѿику* Светога Саве, у коме је читаво једно поглавље (четрдесет друго по реду), посвећено Карејској келији. Ту су наведени критеријуми за избор келиота.<sup>36</sup> Сава изричито одређује да старешина Хиландара не сме да у келију шаље монаха који би тамо отишао ради телеснога одмора, нити неписменог, као ни онога који би платио да у њу оде.<sup>37</sup> У жељи да сажме текст самога прописа, Вуловић заобилази нека значајна места. Тако он пропушта да укаже да је Савина порука и захтев био да се одабира онај монах који хоће и жели да иде тесним путем и да уђе кроз уска врата. Сава се послужио библијским местом, цитирао је

<sup>33</sup> ИССК, 96.

<sup>34</sup> Указује да се не зна када је и где Доментијан рођен, где се школовао, где се монашио итд. Напомиње, такође, да није познато да ли је овај писац, поред две познате биографије, написао још неко дело.

<sup>35</sup> *Иѿѿо*, 97.

<sup>36</sup> Вуловић не наводи којим се издањем *Хиландарскоѿ ѿиѿѿика* послужио. До времена појављивања Вуловићеве студије појавила су се два издања овог црквено-правног списка. Целовити текст *Хиландарскоѿ ѿиѿѿика* објавио је Ј. Шафарик, 1866. године, у „Гласнику СУД”, књ. III, св. XX (старога реда). Ослонио се на један доста касни препис из Хиландара. Архимандрит Леонид приредио је далеко значајније издање 1868. године. Штампано је у „Гласнику СУД”, књ. VII (свеска XXIV старога реда). Издавач је текст приредио према најстаријем сачуваном препису.

<sup>37</sup> Вуловић на овом месту чини грешку јер у типичку недвосмислено стоји да у келију не може отићи монах који би у њој трговао.



13. стих седме главе *Маџејевој јеванђеља*. Посредством њега желео је да истакне да келиот може бити само монах спреман да се најстроже подвизава. Вуловић такође пропушта да укаже да је Сава одредио да се може из Карејске келије удаљити ученик кога је он одабрао, уколико се покаже да није достојан живљења на томе месту. Вуловић је потом проучио *Карејски ѿиѿиѿик* Светога Саве. Ту му је пажњу привукла одредба да монах кога Сава буде оставио у келији, треба да у њој борави до краја свога живота.<sup>38</sup> Вуловић, имајући у виду прописе оба типика, даје сопствено виђење узрока Савиног преласка у Пирг. Он одлучно одбацује могућност да је Доментијан био удаљен из Карејске келије због недостојности. Долазак у Пирг види као награду њему. Краљ Урош желео је, истиче Вуловић, да у његовој новоизграђеној задужбини борави заслужан монах. Он је одабрао Доментијана чији је углед био велики. Вуловић, даље, закључује да Доментијан није могао бити онај ученик кога је Сава оставио у Карејској келији; да је то одиста био, он никако не би погазио заповест свога учитеља. Вуловић верује да је Доментијан у Карејску келију дошао касније, можда током последњих година Савиног живота. Чини му се да је то и разлог што он себе помиње као „последњег” Савиног ученика. Помишља и да је придев „последњи” коришћен у фигуративном смислу; Доментијан је хтео овим путем да истакне своју недостојност, да укаже како је *најјори, најнезнатијнији*.<sup>39</sup>

Попут неких његових претходника, Вуловића занима да ли је Доментијан пратио Саву током његових путовања у Свете Земље. Он је готово сигуран да Доментијан није тада био са Савом; сматра да је у време Савиног другог ходочашћа Доментијан био врло млад, па да га, из тог разлога, Сава није повео са собом.<sup>40</sup> Вуловић указује да и сам *Живои Светиој Саве* не даје повода да се закључи да је Доментијан био уз Саву на ходочашћу. Он се у тексту не оглашава као очевидац догађаја; осим тога, опис другог Савиног путовања у Света Места је у тој мери легендаран, да не може потицати од онога ко је био Савин сапутник.<sup>41</sup> Према

<sup>38</sup> Вуловић *Карејски ѿиѿиѿик* назива „уставцем карејским”. Док говори о прописима, не даје податке о томе којим се издањем *Карејској ѿиѿиѿика* послужио. На располагању су му била издања Љ. Стојановића (у Споменику СКА III, 1890) и Н. Дучића (у Гласнику СУД, књ. 56, 1884).

<sup>39</sup> И појам „ученик”, према Вуловићу, коришћен је у ширем значењу саме речи. – ИССК, 97.

<sup>40</sup> Вуловић сматра да је у време Савине смрти Доментијан имао „приближно” 23 године. Он покушава, на помало необичан начин, да успостави извесну хронологију Доментијановог живота. Указује да је њему било око 50 година у време када је бранио Теодора Граматика. Током последњих година Савиног управљања Српском црквом, могао је бити млад пострижник у Жичи. Ово је очигледно сасвим слободна процена. Вуловић нема ни једно сигурно упориште када одређује у коме се животном добу налазио Доментијан у одређеном временском тренутку.

<sup>41</sup> ИССК, 98.

Вуловићу, само једно место у опису другог Савиног путовања могуће је двојачко тумачити. Реч је о сведочењу столетних стараца из Јерусалима о Сави. Могуће је да је Доментијан, касније одлазећи у Јерусалим, чуо речи старца; могуће је и да их је чуо док је био са Савом у посети Јерусалиму. Вуловић каже да му се чини да ову другу могућност потврђује Теодосије, који изјављује да је *Живот Свештої Саве* написао не само према причању, већ и на основу онога што су, у писаној форми, оставили Савини часни ученици, његови сапосници и у туђиновању сапутници. Вуловић је очигледно врло опрезан. Мада је одлучно ставио до знања да Доментијана не сматра Савиним сапутником током ходочашћа, овде се чини као да ипак оставља могућност да је Доментијан путовао са Савом.

Вуловић затим у видокруг уводи место из *Живота Свештої Саве* на коме се помиње да су Светогорци, након мироточења из Немањиних моштију, благословили Саву да напише каноне и стихире новоме светоме (Симеону) и опише његова чуда. Доментијан напомиње да је Сава испунио оно што су од њега затражили. Он је, потом, благословио своје ученике истим благословом.<sup>42</sup> Осврћући се на ову Доментијанову изјаву, Вуловић износи запажање да је Доментијан, на посредан начин, открио још једно своје дело, *Службу Свештоме Сави*.<sup>43</sup>

Након што заокружи Доментијанову биографију у мери у којој је то било остварљиво, Вуловић се фокусира на његова књижевна дела. Бављење Доментијановим *Животом Свештої Саве* започиње утврђивањем извора.<sup>44</sup> Указује да сам Доментијан не открива своје изворе; док говори о постанку свога дела, назначавача да му је Савин живот био назначан Светим Духом; на другом месту ће рећи да му је Бог предложио да разуме житије Преосвећенога Саве. Доментијанове речи Вуловић не коментарише мада су оне веома значајне јер откривају његово схватање природе уметничке инспирације.

Да је Савино дело у извесној мери Доментијану било извор, Вуловић доказује помињући присуство фраза и израза својствених Сави у његовом делу.<sup>45</sup> Уверен је да је Доментијан Савино дело познавао на основу ранијег читања. Дело Првовенчаног Вуловић сматра поузданим извором и путоказом; оно је писца свакако подстакло да измисли различите

<sup>42</sup> Место на које се позива Вуловић у саставу је Х поглавља биографије. Превод у: ДомЖСа, 139.

<sup>43</sup> Вуловић овим поводом износи и смелу претпоставку да је каснија Теодосијева служба Св. Сави и Св. Симеону настала на темељу Доментијанове службе. Полази од тога да је већ осведочено да је Теодосије био склон прерадама – прерадио је Доментијанов *Живот Свештої Саве*. – ИССК, 99.

<sup>44</sup> ИССК, 99.

<sup>45</sup> Наводи два исказа: „земаљски анђео, небески човек”, „који љуби оца или матер више од мене, није мене достојан.” Први је тзв. фигура парадокса, сусреће се у химнографији преподобних. Други је библијски стих (*Јеванђеље њо Мајеју* 10, 37). Део је Христових поука апостолима.



легенде (сав је „огрезао у чудесима”).<sup>46</sup> Из њега је преузимао одређене мотиве.<sup>47</sup> Доментијан је, према Вуловићу и реторички надмашио свога претходника. По мишљењу Вуловића, наглашени реторски слој говори о богословској начитаности и учености Доментијановој; он, у исти мах, представља препреку широј рецепцији дела. Превелика стилска сложеност *Живоїу Свейїої Саве* је „скратила век”. Ово дело слабије је читано и преписивано.<sup>48</sup>

Општа Вуловићева оцена *Живоїа Свейїої Саве* врло је висока. Он каже да у овој биографији постоји нешто што је издиже изнад Савине, Стефанове и осталих старих српских биографија – а то је да је она потпуна и цела, и да се у њој приповеда о јунаку све по реду, правилно и опширно.<sup>49</sup> Вуловић указује и да је она обимом највећа.<sup>50</sup> За Доментијаново приповедање констатује да је непристрасно, без извртања чињеница. Због тога је ово дело, по Вуловићу, драгоцени споменик старе српске књижевности и извор за стару српску историју. У томе је сагласан са Шафариком. Наводи и познате Шафарикове речи да је Савин животопис „један од главних украса читаве старе словенске књижевности”.<sup>51</sup>

Вуловић посвећује пажњу и рукописима. Констатовано је да су сви позни преписи „у којима има јамачно познијих уметака, испуста, грешака и грешчица, које су овде онде смисао замрачиле или првобитну лепоту потрле”.<sup>52</sup> Ипак не сумња у то да они репрезентују, у погледу садржаја и језика, изворни Доментијанов текст.<sup>53</sup>

У студији је доста пажње посвећено и другом Доментијановим делу, *Живоїу Свейїоїа Симеона*. Вуловић, попут Јагића, стаје на становиште да ово дело, иако обимније од Стефановог, не садржи нове чињенице. Карактерише га као „просту компилацију”.<sup>54</sup> Позива се на Шафарика који је, у предговору своје издању *Живоїа Свейїої Симеона* од Првовенчаног, указао да је Доментијан, састављајући Немањин животопис, из дела свога претходника дословно („од речи до речи”) преузео извесна места. Спомине да је В. Јагић сва таква места брижљиво пописао, „кудећи” тј. критикујући Доментијана због толиких позајмица. Вуловић потом цитира (у преводу на српски), Јагићево, изразито негативно мишљење о Доментијановом поступку при преузимању грађе и њеном инкорпорирању у

<sup>46</sup> ИССК, 100.

<sup>47</sup> Вуловић наводи да је од Стефана Доментијан преузео причу о Стрезу, приповедање о Савином бекству у Свету Гору (Стефанов опис тога догађаја Доментијан је разрадио).

<sup>48</sup> *Исїо*.

<sup>49</sup> *Исїо*.

<sup>50</sup> *Исїо*, 101.

<sup>51</sup> „eine der Hauptzierden der gesammten aeltern slawischen Literatur”.

<sup>52</sup> ИССК, 101.

<sup>53</sup> За језик Вуловић констатује да је онакав какав се сусреће у Савиним, али и осталим делима XIII века.

<sup>54</sup> ИССК, 101-102.

своје дело.<sup>55</sup> Занимљиво је да одмах настоји да се од Јагића у одређеној мери дистанцира. Изјављује да се Доментијан не може осудити за намерну књижевну крађу, учињену од сујете. Иде и даље па замера Јагићу да није опазио да је Доментијан као извор користио и своје раније дело, *Живоїи Свѣїої Саве*.<sup>56</sup> Потом, у мери у којој је то изводљиво у самој студији, настоји да документује своју тврдњу да Доментијан позајмљује читаве садржаје из своје раније биографије.<sup>57</sup>

Вуловић је уверен да је *Живоїи Свѣїої Симеона* Доментијану наручио српски двор, на коме је веома добро било прихваћено његово раније дело, *Живоїи Свѣїоїа Саве*.<sup>58</sup> Слаже се са Јагићем који је сматрао да је на српском двору постојала жеља да и велики оснивач династије и државе добије свој животопис, састављен „по свим правилима ондашње надувене речитости”.<sup>59</sup> Вуловић примећује да сам Доментијан на почетку Немањиног животописа ставља до знања да му је наруџбина задала тешкоће. Притом има у виду пишчеву изјаву: и недооумѣю се, отъ коѣдоу начьноу прѣвѣк глаголати. Данас је сасвим јасно да је у питању опште место; Доментијан, у духу поезике средњег века, исказује своју стваралачку недоумицу, запитаност пред тежином теме и величином јунака чији живот треба да представи.

Мада је раније у студији указао да у *Живоїиу Свѣїої Симеона* од Доментијана нема нових историјских података, Вуловић нешто касније коригује сопствено мишљење, показујући да и у овом делу има нових и значајних момената.<sup>60</sup>

Прагећи каснију рецепцију оба Доментијанова дела, Вуловић констатује да биографска дела Данила Другог не пружају могућности да се утврди да ли је Доментијан читан у првој половини XIV века. Треба рећи да је његово уверење погрешно. Преглед Доментијанових позајмица из Доментијанових дела, који је, три и по деценије касније, дао В. Ћоровић, уверава да је Данило Други итекако загледао у дела свога претходника,

<sup>55</sup> *Исїо*, 102.

<sup>56</sup> Доментијан је отуда преузео готово половину текста, и то „готово од речи до речи”. *ИССК*, 102.

<sup>57</sup> Ослања се на Даничићево издање оба дела. Када је реч о *Живоїиу Свѣїої Симеона*, бележи страницу (странице) и редове на којима се позајмице јављају. Место са кога се позајмљује само се оквирно одређује (назначава се страна или странице). Може се Вуловићу замерити што није забележио о којим мотивима је тачно реч. Недостаје и коментар којим би се осветлио Доментијанов однос према садржају/садржајима које је преузимао.

<sup>58</sup> *Исїо*, 103.

<sup>59</sup> *Исїо*.

<sup>60</sup> Наводи да је ново то што Доментијан, у два маха, спомиње да је Немања рођењем млађи од своје браће. Указује да се једино код њега у Стефановом писму упућеном Сави спомиње велика глад као последица рата, да само он говори како су извесни људи, научени Светим Духом, смислили песме и, тужећи, појали о одласку богомудрога младића.

из њих преузимао одређене мотиве па и обрасце у излагању.<sup>61</sup> Вуловић је стао на становиште да је у другој половини XIV века Доментијан већ био готово заборављен. Такав је закључак донео руководећи се чињеницом да први српски летописци као извор не користе Доментијаново већ Теодосијево дело. Сведочанство о слабој рецепцији Доментијанових дела у познијем времену, по Вуловићу, јесу и сами преписи, којих је мали број.

Своје бављење Доментијаном Вуловић довршава уводећи у видокруг њему познате преписе дела овога писца.<sup>62</sup>

Бавећи се Теодосијевим књижевним радом, Вуловић се нужно и у одређеној мери бави и Доментијаном. Настанак Теодосијевог дела објашњава чињеницом да Доментијанов текст посвећен Светом Сави није одговарао укусима и потребама нове епохе. Карактеристично је Вуловићево становиште да се Теодосије, када је реч о неговању стила, поставља не само изнад Доментијана, већ и изнад свих осталих биографа XIII века.<sup>63</sup> Вуловић позитивно гледа на чињеницу да је Теодосије из Доментијановог дела изоставио многе и дуге црквене беседе и поуке, силне богословске изреке, честа и дуга теолошка мудровања, библијска поређења, апологије, богословске похвале, итд.<sup>64</sup> Он отворено не критикује Доментијана, али овим путем открива шта му се не допада у његовом делу. И тиме што указује да Теодосије јасније и пријатније излаже, да не прибегава антиципацијама, он, потајно, критикује Доментијана. За нас

<sup>61</sup> В. Ђоровић, *Доментијан и Данило (Једна глава из „Јужнословенске ханографије“)*. Прилози за КЛИФ, 1921, књ. I, св. 1, 21-33. Види и наш рад: *Доментијан и архиепископ Данило II*. У зборнику радова *Архиепископ Данило II и његово доба*. САНУ, Београд, 1991, 237-243. У њему се представља Доментијанов утицај на Данила при писању биографије краља Драгутина.

<sup>62</sup> На почетку његове листе је рукопис Царске дворске библиотеке у Бечу број 57, у чијем саставу су обе Доментијанове биографије. Вуловић напомиње да је Ђ. Даничић тај рукопис узео за основу свога издања Доментијанових дела. Датирао га је XVI веком. Други на Вуловићево попису је Пећки рукопис; у њему је садржан само *Живой Свѣтой Саве*. Вуловић, ослањајући се на Јагићеву студију у „*Starinama JAZU*”, књ. V, унеколико приказује историјат тога рукописа. Открива да се чува у Царској библиотеци у Петрограду. И приликом датирања рукописа (смешта га у крај XV или на почетак XVI века), ослања се на Јагића. Трећи по реду је рукопис који је П. Ј. Шафарик представио у својој књизи *Geschichte der südslawischen Literatur*, III (*Das serbische Schriftthum*). Опис тога рукописа је у студији шире заснован. Вуловић се ослања на Шафарикову податке. Предочава да су у овом рукопису садржана оба Доментијанова дела. Указује да у науци нема јединственог става о томе када је настао (Шафарик га датира другом половином XIV века, а Даничић мисли да не може бити старији од Бечког). Четврти и последњи на попису је рукопис који се чува у библиотеци Одеског универзитета и садржи *Живой Свѣтой Симеона* од Доментијана. Сачињавајући краћи његов опис, Вуловић се ослања на Јагићев опис тога рукописа (у „*Starinama JAZU*”, књ. VI). Указује да је настао, „од прилике” у XV веку.

<sup>63</sup> „Од свију биографа XIII. в. он [Теодосије] је једини, коме се види да се нарочито стара о своме стилу, да га гаји, кити, дотерује, да се њиме поносе. Он одиста и јесте добар стилиста.” – ИССК, 113-114.

<sup>64</sup> ИССК, 113-114.

су били занимљиви и резултати до којих је дошао Вуловић испитујући поузданост Теодосијевих односно Доментијанових вести када се ова два писца у излагању битно разликују.<sup>65</sup> Долази до закључка да „поетични Теодосије није човек коме би се лако, и без сведока, могло веровати”.<sup>66</sup> Доментијана пак афирмише као писца који поуздано, често из прве руке, говори о догађајима. Указује да његове вести потврђују и други извори. Занимљива је Вуловићева претпоставка да је Теодосије начинио скраћену верзију Доментијановог *Животој Светиој Симеона*.<sup>67</sup> Он ипак признаје да за то још увек нема довољно доказа.

На самом крају своје студије Вуловић резимира своје излагање о српским биографима XIII века.<sup>68</sup> Унеколико оцртава и правце развоја самога жанра (биографија).

\*

Наше интересовање за одељке Вуловићеве шире студије који су посвећени Доментијану подстакнуто је било речима П. Поповића да је Вуловић ту дао први опсежан приказ Доментијановог живота и његовог књижевног рада. Нас је занимало у којој мери се Вуловић ослонио на дотадашње резултате и шта је ново што је у овој студији понудио. Анализом садржаја његове „студијице”, установили смо да је велику пажњу и простор посветио биографији самога писца. Овакав поступак у складу је са критичким методом који је Вуловић примењивао и код писаца који не припадају средњовековној епохи. Доментијанов портрет Вуловић је изградио ослањајући се на опсервације П. Ј. Шафарика; сам је настојао да на основу расположивих извора осветли још неке моменте из живота овога књижевника. Вуловић је анализирао обе Доментијанове биографије. Постављајући најпре у фокус *Животој Светиој Саве*, настојао је да утврди изворе. Установио је да је главни пишчев извор и путоказ било дело Стефана Првовенчаног посвећено светом Симеону. Оно га је подстакло да прибегне сложенијим идејно-стилским решењима, да снажније уведе фантастику. Према Вуловићевој оцени, Доментијан је на више планова надмашио старијега писаца. Вуловић високо вреднује *Животој Светиој Саве*, постављајући га изнад Савине и Стефанове, али и свих других српских биографија. Цени то што се у делу приповеда о главном јунаку све по реду, правилно и опширно. Писца хвали да је непристрасан и

<sup>65</sup> Ради се о почетним мотивима, мотиву предаје престола Стефану, мотиву монашења Немање и Ане, и др.

<sup>66</sup> ИССК, 128.

<sup>67</sup> ИССК, 109.

<sup>68</sup> *Истџо*, 134-135.

не изврће чињенице. Вуловић у студији мање пажње посвећује другом Доментијановом делу, *Живоћу Светиої Симеона*. Карактерише га као „просту компилацију”. Назначава да у њему нема нових података (нешто касније унеколико коригује своје мишљење). Драгоцено је Вуловићево запажање да је Доментијан, сачињавајући ово своје дело, веома много користио свој *Живоћ Светиої Саве*. Вуловић уважава мишљења својих претходника, Шафарика, Јагића и др.; Јагићу се каткад супротставља, износећи сопствене аргументе. Аутор рада проучио је и одељак студије посвећен Теодосију. Вуловић ту, што је и очекивано, доста говори о Доментијановом животопису *Светиої Саве*, који је Теодосију био главни извор за његово истоимено дело. Аутор рада посебно се задржава на Вуловићевом закључку, који се темељи на његовој анализи историјских вести које се јављају код Теодосија и Доментијана. Врло студиозно, често и уз консултацију других извора, Вуловић разматра све главније вести, да би потом закључио како је Доментијан „поузданији” од Теодосија. До тада је у науци владало уверење да треба више веровати Теодосију.

Љилјана М. Јухас-Георгиевска\*

Универзитетски професор у пензији

---

**Кључне речи:** Светислав Вуловић, *Из старе српске књижевности. По нешто о биографијама српским XIII века*, Доментијан, жанр биографије, *Живоћ Светиої Саве*, *Живоћ Светиої Симеона*.

Ljiljana M. Juhas-Georgievska

#### SVETISLAV VULOVIĆ ON DOMENTIJAN

This paper focuses on the views of Svetislav Vulović, Serbian literary and theatre critic and literary historian (1847–1898), on the work of hieromonk Domentijan, Serbian writer from the 13th century. In the paper, the author analyses the segments of Vulović’s study *From Old Serbian Literature. About Serbian Biographers of the 13th Century* (published in 1885) that deal with Domentijan’s work. The author’s aim was to establish to what extent Vulović relied on the results of scientific research achieved until then and what new insights his study provided.

Through her analysis of the parts of Vulović’s text dedicated to Domentijan, the author of this paper established that Vulović, in keeping with his critical orientation, dedicated considerable attention and space to the writer’s biography. He draws the writer’s portrait relying on the observations of P. J. Šafarik; he himself tried to shed more light on some relevant details from Domentijan’s life. Analysing *The Hagiography of St Sava*, first of all he took an interest in the writer’s sources. He established that Domentijan mostly relied on the work of Stefan

---

\*ljiljanageorgievska@yahoo.com

the First-Crowned dedicated to St Simeon (which inspired him to reach for more complex ideational-stylistic methods, to introduce a more pronounced element of fantasy). According to Vulović's assessment, Domentijan outdid the older writer in a number of ways. Vulović has a very high opinion of *The Hagiography of St Sava*, ranking it above Sava's and Stefan's, as well as all the other Serbian biographies. He characterises another work by Domentijan, *The Hagiography of St Simeon*, as a "mere compilation". Vulović's observation that Domentijan, while compiling this work, relied very much on his own *The Hagiography of St Sava* is highly valuable.

The author of this paper also studied the part of Vulović's study dedicated to Teodosije. As could be expected, in this section of his study Vulović speaks a lot about Domentijan's hagiography of St Sava, which was Teodosije's main source for his eponymous work. Lj. Juhas-Georgievska particularly focuses on Vulović's very significant conclusion that Domentijan is "more dependable" than Teodosije, arising from his thorough analysis of the historical facts in the works of these two writers.